

TÜRK HALKBİLİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

MERYEM ÖZER

Yıllardır farklı adlandırılmalarla anılan Halk Bilimi, milletlerin kültür tanımlamaları ve sahip olunan değerlerin geleceğe aktarımında mihenk taşı niteliği taşır. Birçok millet, millet olgularını çağlara aktarmada ve geleceğin şekillenmesinde etkin rol oynayacak değerler olarak tanıtma çabası gütmüştür. Bu alanda her ne kadar bilinçli olarak olmasa da, birçok halk ürünü içeren Divân-ı Lügati't Türk, Kutadgu Bilig, Seyahatname, içerisinde Türk kültürüne dair onlarca olgu barındıran Dede Korkut, yine halk ürünleri bakımından zenginlik taşıyan Kâtip Çelebi'nin Keşfü'z Zunûn'u halk bilimi araştırmalarının ilkleri ve öncüleri sayılabilir.

Yakın tarihlere doğru geldiğimizde Türk Halk Bilimini anlatırken yine bir bilinç çatısı altında yürütülmesine de “Türk-i Basit” ve “Mahallîleşme” akımlarının adını geçirmek gerekir. Bunlar halk bilimi açısından müstakil akımlar olmayıp dil ile ilgili çalışmalar olsa da Halk Bilimiyle doğrudan ilişkilidirler. Folklor olarak da adlandırılan Halk Biliminin Türklerdeki çalışmalarının başlangıcı olarak Tanzimat Fermanı (1839) sonrası tarihlere işaret edebiliriz.

Tanzimat'tan, Cumhuriyet dönemi İkinci Yeniciler'den, Cemal Süreya'nın “Folklor Şiire Düşman” adlı yazısına kadar halka dönüş etkin bir rol oynamıştır. Fakat Cemal Süreya da kısa bir süre sonra bu fikrinden vazgeçmiştir. Bu süreçte; Ziya Paşa, İbrahim Şinasi, Namık Kemal, Mehmet Emin Yurdakul, Rıza Tevfik, Nihal Atsız, Fuat Köprülü, Sabahattin Ali gibi birçok isim bu halkçı çalışmalara kendilerine özgü bir sistemle hizmet etmiş ve kıymetli eserlerini bu milletin

pak ve çalışkan çocuklarına armağan bırakmıştır. Bu isimler, Batı'da gelişen folklor çalışmalarını da yakından takip ederek, millete hizmet konusunda günümüzde de yararlandığımız ciddi çalışmalar yapmışlardır.

Bu araştırmalarda eserlerinde halk edebiyatı ürünlerinden faydalanan İbrahim Şinasi, döneminde önemli yeniliklere öncü olmuştur. Yazdığı eserlerde birçok atasözü ve deyimlerden faydalanmıştır. Aynı dönem sanatçılarından Namık Kemal'de fikirleri ve eserleri arasındaki ilişki yüzünden her ne kadar eleştiri almış olsa da, dilde sadeleşmeyi ve halka yönelişi savunan şairlerden birisidir.

Bu dönemin bir diğer halka yönelişin cesur savunucularından birisi de Ziya Paşa'dır. Batı'da halka yönelişle anılan Herder'in Türk Halk Biliminde somut uygulayıcısı olmuştur. 1868 yılında Hürriyet gazetesinde yayımladığı "Şiir ve İnşa" makalesi milli dil ve edebiyat meselesinde ciddi bir öneme sahiptir. Halkın kendi kimliğini bulması konusunu ustaca ele almış ve savunmuştur.

Halk Biliminin adlandırılmasında dönüm noktalarından birisi de, Ahmet Vefik Paşa'nın Macar asıllı Ignacz Kunos ile yaptığı söyleşidir. Döneminde sakıncalı bulunan bazı söylemleri öne çıkan Ahmet Vefik Paşa, devletin sıkıntılı günlerinden kurtuluşunu Türk kimliğini ön plana çıkarma ve arayış içinde olarak özü dışı vurma yolunda ilerlemiştir. Türk halk ürünleri araştırmalarında önemli bir yere sahip olan Kunos ve A. Vefik Paşa'nın yaptığı bu söyleşide folklor terimi ilk defa kullanılarak halk bilimi adlandırılması arasına "folklor" terimi de eklenmiştir.

Bunca araştırma içinde günümüzde de Türk denilince akla gelen ilk isimlerden birisi Ziya Gökalp'tir. Türkçülük konusunda birçok

önemli çalışmaya imza atmış ve çağlara uzanacak bir kandil olmuştur. Bir sosyolog olan Gökalp, milleti iyi analiz etmiş ve halka yönelik konusunu birçok eserinde derinlemesine incelemiştir. Bu alan içinse “halkiyat” adlandırmasını kullanmıştır. Türk Ocakları’na bağlı “Halk Doğru, Türk Yurdu, Yeni Mecmua, Halk Bilgisi Haberleri” gibi birçok dergi ve gazetede fikirlerini işleyerek genç beyinlere ufuk, çağdaşlarının fikirlerine yoldaş olmuştur.

Türk Edebiyatı denilince saygı ile anılması gereken isimlerin arasında ön sıralarda yer alan Fuat Köprülü; yaptığı birçok çalışmayla Türk Halk Biliminin konuları, inceleme metotları, halk biliminin kaynakları ve daha nice edebî ve bilimsel konuda geriye birçok başyapıt bırakmıştır. Köprülü, “folklor” yerine “halkiyat” adını kullanan Ziya Gökalp’in halkiyat adlandırmasıyla bu terimin Batı’daki kullanımını birlikte kullanır. Milletperverliğin; insanın tarihini, dilini, coğrafyasını, edebiyat ürünlerini bilerek, bunları gün yüzüne çıkararak ve üzerine çalışmalar yapılarak sağlanacağını savunur.

Köprülü’nün öğrencisi olan Pertev Naili Boratav da bu alanın temellerinde yer alan önemli bir isimdir. Yaptığı derleme ve çalışmalarla alana kaynak olabilecek birçok eser ortaya çıkarmıştır. Folklor denilince elde edinilmesi gereken en önemli konulara değinmiştir. Araştırmacıları saha çalışmasına teşvik eden bir bilim insanıdır. Batı’da bulunan eserlerin milletimizde de önemli örneklerinin bulunduğunu çalışmalarıyla ortaya çıkarmıştır. Halkbilimi kürsüsünde öncü çalışmalarıyla günümüzde ve daima yerini koruyacaktır.

Bunların yanı sıra halk bilimi adlandırılmasında Rıza Tevfik Bölükbaşı’nı da anmak gerekir. Bölükbaşı ilk aşamada, folklor terimi Türkçeleştirilirken “halkiyat” terimi yerine “Hikmet-i Avam” terimini kullanmışsa da daha sonra bu adlandırmanın sadece atasözü ve deyimleri karşıladığını söyleyerek bu fikrinden vazgeçmiştir.

Bir diğerk önemli isim, yaptığı derlemelerle birçok halk ürünü-müzü kaybolmaktan kurtaran Mehmet Kaplan'dır. Arkadaşları olan Muhan Bali ve Mehmet Akalın'la birlikte Erzurumlu Behçet Mahir'den derledikleri Köroğlu Destanı'nı yayımlamışlardır.

Halkbilimi çalışmalarında derleme esastır. Muzaffer Sarısözen'de bu alana derlemeleriyle hizmet eden bir araştırmacı olmuştur. Derlediği çeşitli türküler, TRT tarafından arşivlenmiştir. Benzer çalışmalarıyla Şeref Taşlıova'yı da anmak gerekir. Yetenekleri ve kaybolmaktan kurtardıkları halk ürünleri ebediyete ulaşacaktır.

Günümüze yaklaştıkça Şükrü Elçin, Dursun Yıldırım, Umay Günay, Abdurrahman Güzel, Saim Sakaoglu, Zekeriya Karadavut, Dede Korkut çalışmalarıyla Türk Dünyası'nı sevindiren Metin Ekici, Arzu Öztürkmen, Özkul Çobanoğlu ve daha birçok farklı akademisyenlerimiz yaptıkları derlemeler ve araştırmalarla Türk adının yılmaz savunucusu ve öncüleri olmuş durumdadır.

Bu çalışmaların yanı sıra birçok dergi, gazete ve dernek halkbilimi çalışmalarında hızlandırıcı ve kalıcılık sağlayan bir etki oluşturmuştur. Türk Ocakları, Halk Evleri, Köy Enstitüleri gibi oluşumlar halka ulaşmayı kolaylaştırmış; hem halktan malzeme toplama, hem de halkı aydınlatma görevini sürdürmüştür.

Türklük ateşinin sönmemesi ve Türk'ün adının çağlar ötesine gitmesi dileğiyle...